

Discussiestuk betreffende het Nederlands FruitNetwerk

Beschrijving en karakterisering van ons nationale historische fruitrassenbestand-- appel

verantwoording, missie, prioriteiten en plan van aanpak

De historische achtergrond

Het ooit zeer diverse rassenbestand van onze appel, voor zover we dat nog hebben kunnen achterhalen, vertegenwoordigt een zeer interessante en buitengewoon waardevolle pool aan genetische diversiteit.

De oorsprong van sommige nog bestaande rassen en zeker dat van hun voorouders, ligt ergens in het zeer verre verleden, en niet eens in onze streken, zelfs niet eens in Europa, maar in Centraal Azië. Die rassen waren eens via allerlei wegen en op allerlei wijze in onze streken terecht gekomen. Een deel van de meest oorspronkelijke vormen daarvan waren ooit naar onze streken meegebracht door de Romeinen. Andere hebben onze streken waarschijnlijk via andere wegen, bijvoorbeeld via volksbewegingen langs noordelijke routes, bereikt. In navolgende eeuwen werden oorspronkelijke vormen, maar in ieder geval de vele afstammelingen daarvan door onze voorvaders verworven, of gevonden, en eeuwenlang door hen met zorg gekweekt, in stand gehouden en gekoesterd.

Noodzaak voor instandhouding

Het is bovendien goed om zich te realiseren dat van de oorspronkelijke veelvormigheid in haar oorsprongsgebieden door allerlei oorzaken en invloeden door de eeuwen en wellicht geologische tijden heen, hoogstwaarschijnlijk praktisch niets meer over is, en zeker ook niet valt te reproduceren.

Niet in de laatste plaats daarom is het van groot belang om nog te vinden, terug te vinden en reeds teruggevonden rassen op een toekomstbestendige wijze in stand te houden en te documenteren.

Vooraf wat dat laatste betreft, zal er nog veel beschrijvend onderzoek verricht dienen te worden.

Niet alleen vertegenwoordigt het waardevol cultureel erfgoed. Vanwege haar grote genetische diversiteit, vertegenwoordigt het evenzeer een zeer gevarieerd scala aan nuttige en mogelijk onvervangbare erfelijke eigenschappen, met name van niet reproduceerbare combinaties daarvan. Deze mogen, behalve uit oogpunt van potentiële nieuwe bedreigingen van biologische en fysische aard. Met name met het oog op de fysische omgevingsfactoren, als veranderende klimatologische omstandigheden, mag deze pool aan genetische diversiteit van onschatbare waarde worden geacht voor de toekomstbestendigheid van onze fruitgewassen.

Cultureel erfgoed

Van dat ooit geteelde, zeer diverse rassenbestand is zonder twijfel slechts een deel overgebleven, maar van wat er nog overgebleven was, is gelukkig nog een aanzienlijk deel

de afgelopen decennia teruggevonden, c.q. herkend. Dat is vrijwel geheel op het conto te schrijven van een klein aantal sterk gemotiveerde hobby-telers, die zich eveneens de zo noodzakelijke kennis van die rassen, die praktisch geheel verloren was gegaan, hadden eigen gemaakt. Voor een zeer belangrijk deel heeft de herkenning daarvan, tenminste bij een groot deel van die in meerderheid autodidacte rassenkenners, een hoog niveau van betrouwbaarheid bereikt.

Hun ideaal was in de meeste gevallen om de door hen vergaarde oude rassen als cultureel erfgoed in stand te houden.

Wat er al is verzameld

Collecties van zeer uiteenlopende aard en omvang, die in diverse delen van ons land en door diverse organisaties en particulieren de afgelopen decennia waren opgebouwd zijn helaas in algemene zin onvoldoende gedocumenteerd. Bovendien zijn de rassen opgenomen in de diverse collecties slechts deels centraal, en bovendien niet, of in onvoldoende mate gedocumenteerd en geverifieerd op ras-echtheid.

Verder is er nog in het geheel geen sprake van zo node gemiste centrale collecties, waarin de op ras-echtheid geverifieerde rassen als referentierassen kunnen functioneren. Dat zal naar wij hopen in een volgende fase kunnen worden gerealiseerd, want alleen op deze wijze is continuïteit van de met veel inspanningen verzamelde kennis van de betrokken en gelukkig nog beschikbare rassendiversiteit gegarandeerd.

Noodzaak tot samenwerking

Door nu onze krachten landelijk te bundelen in het NFN, streven we ernaar om uiteindelijk het merendeel van die in veel gevallen feitelijk herontdekte oude rassen te catalogiseren en documenteren en zo betrouwbaar mogelijk op naam te brengen.

Het is derhalve van groot belang dat collecties van enige omvang en diversiteit, die in den lande de afgelopen decennia door diverse organisaties en particulieren zijn samengesteld, zo gedetailleerd en zo uniform mogelijk worden gedocumenteerd en in de vorm van één, voor alle betrokkenen toegankelijk, bestand worden samengebracht.

Met dit bestand als uitgangspunt kan de volgende fase worden geëntameerd, waarbij middels vergelijkend onderzoek, als eerste zeer belangrijke prioriteit, de onderhavige feitelijke en relevante diversiteit dient te worden vastgesteld.

De prioriteiten

Het zal betrokkenen duidelijk zijn dat we ons uiteindelijk zullen dienen te concentreren op dat deel van de door hen bijeengebrachte diversiteit dat zeldzaam en op z'n minst niet algemeen voorkomend, inmiddels teruggevonden, en/of zich zeker in gevaar van definitieve verdwijning bevindt.

Hierbij moeten we ons realiseren dat vanwege de complexiteit van de materie, wat betreft de betrouwbare identificatie, ook alle nog niet, of nog niet met voldoende zekerheid geïdentificeerde rassen die door diverse betrokkenen waren verzameld, in de bestanden opgenomen dienen te worden. Dit laatste om tijdig te voorkomen dat mogelijk diverse hieronder voorkomende, nog niet herontdekte rassen, ter zijde zullen worden geschoven.

De verdere karakterisering

Een belangrijk punt van eerste overweging is in hoeverre het nu al zinvol is om gedetailleerde beschrijvingen aan te leveren van de rassen in de centraal te verzamelen bestanden. Veel materialen zullen slechts te kort in collecties zijn op opgenomen en/of onvoldoende of in het geheel niet gekarakteriseerd zijn, wat groei- en andere eigenschappen betreft. Het zou prematuur zijn om, behalve uiteraard de eigen collectiecode, nu al veel meer dan alleen herkomstgegevens van de boom, c.q. het enthout van onderhavige rassen en hun mogelijke/waarschijnlijke identiteit, aan te geven. Wél belangrijk is het om, behalve de op de lijst verstrekte rasnaam, ook de lokale naam, of aanduiding, of aanvankelijk toegewezen naam aan te geven. Hieruit zijn mogelijk belangrijke conclusies te trekken, wat uiteindelijk juist gebleken naam betreft. Dit laatste niet in de laatste plaats ook omdat er nogal eens sprake zal blijken te zijn van materialen van eenzelfde herkomst/oorsprong die door uitwisseling in diverse verschillende collecties zijn terecht gekomen. Een en ander zal het traceren en de correctie van onjuist gebleken naamgevingen aanzienlijk kunnen vergemakkelijken.

Hoe nu te werk te gaan?

Samenvattend en meer concreet hopen wij zo spoedig mogelijk eenvoudige overzichten (bestanden) van de door u verzamelde, beheerde, of in beheer gegeven appelrassen te ontvangen.

Het model dat wij daarvoor ogen hebben zou er, rekening houdend met bovengenoemde overwegingen, achtereenvolgens als volgt uit kunnen zien:
naam/code collectie, eigen codering accessie, vermoedelijke naam van het ras (incl. autoriteit), naam of aanduiding waarmee accessie ooit was opgenomen, herkomst enthout of boom van betreffende accessie, relevante mogelijke synoniemen, toegankelijke literatuurgegevens.

De “rationale” voor deze methode voor documentatie is dat het in stadium in eerste instantie nog slechts van belang is om een hanteerbaar overzicht van alle momenteel beschikbare accessies te produceren. Zeer belangrijk daarbij is dat elk afzonderlijke accessie traceerbaar zal dienen te zijn. In dit stadium dus nog daar gelaten of de erbij opgegeven rasnaam correct is.

De fase van de eerste grote schifting

Pas in een tweede stadium, wanneer individuele accessies na nauwkeurig en vergelijkend onderzoek, uitgevoerd door ter zake deskundigen (rassenexperts én genetische analyses), voldoende gekarakteriseerd mogen worden geacht, zal de totale collectie gereduceerd en teruggebracht dienen te worden tot een collectie van accessies (rassen) die accessies die in ieder geval toekomstbestendig bewaard dienen te worden. Het uiteindelijke doel is namelijk slechts die rassen onder gecontroleerde condities veilig te stellen, die als bijzonder, zeldzaam, en wederom in gevaar verkeren om , mar nu definitief verloren te gaan.

Gegarandeerde instandhouding

Die accessies dienen middels gemeenschappelijke inspanningen, en zo mogelijk met gegarandeerde langjarige overheidssteun in stand gehouden te worden, bijvoorbeeld als een centrale schaduw-collectie, maar regionale spreiding hiervan is ook een zinvolle optie.

Het zal duidelijk zijn dat de huidige Appel-database zich daarvoor in dit stadium niet goed leent, of tenminste in de voorgestelde zin herzien dient te worden. De belangrijkste reden daarvoor is de meer specifiek voor deze categorie fruitgewassen geldende problematiek wat betreft betrouwbare identificatie.

Functie van de Oranje lijst

Voor wat deze lijst betreft, kunnen zowel alle niet in gevaar van definitieve verdwijning verkerende, meest triviale rassen, als de hier boven genoemde collectie bijzondere rassen – maar vanaf dan aan te duiden als de collectie-rassen - in de Oranje lijst opgenomen worden. Deze lijst dient overigens in die zin te worden aangepast dat duidelijk is aangegeven tot welke categorie de genoemde rassen geacht worden te behoren. Tevens dient daarop expliciet de identificatie-status van de daarin opgenomen rassen aangegeven te worden.

Deze kan dan tevens fungeren als bron van algemeen aanwendbare informatie, bijvoorbeeld voor boomkwekers, indien deze daaruit materialen zouden wensen te verkrijgen voor eigen vermeerdering.

De rol van een certificerende instantie

Betrouwbaar en met instemming van de te zake aangestelde kundige experts geïdentificeerde accessies, die uiteindelijk in de schaduwcollecties zullen worden opgenomen, dienen een officiële en algemeen geaccepteerde certificeringsstatus te verkrijgen waaruit zulks expliciet blijkt. In eerste instantie zullen dat dus de feitelijke en controleerbare moederbomen zijn van de als zodanig door de experts geïdentificeerde, en gelabelde accessies die in individuele collecties in stand worden gehouden.

In de laatste fase zullen dat de daaruit verkregen nakomeling-bomen zijn die in de uiteindelijke, voor de samengebrachte, naar we hopen, bestendige (schaduw)collectie(s) waren opgenomen. In het meest ideale geval zou dat een nationale fruitcollectie kunnen zijn naar het voorbeeld van de National Fruit Collection, in Brogbale, Kent (UK).

Verbreiding van de oude rassen

Deze bomen zouden vanaf dat stadium ook als bron van materiaal kunnen te fungeren dat tegen betaling beschikbaar kan worden gesteld aan boomkwekers en geïnteresseerde particulieren. Het zou ook als referenties in navolgende identificatie-procedures kunnen worden gebruikt.

Wie dient er in dit stadium wél en wie (nog) niet mee te doen?

De hier voorgestelde benadering dient zich in eerste instantie te richten op de grotere, institutionele collecties. Kleine, individuele collecties bij diverse particulieren, maar ook

assortimenten in stand gehouden en/of vermarkten door en bij boomkwekers en handelaren, meer in het bijzonder de vermoedelijk bijzondere, c.q. interessante accessies daaronder, zouden eventueel later, nadat de eerste fase doeltreffend en naar bevrediging is afgerond, bij verdere karakterisering van de speciale, voor bewaring in aanmerking komende collectie, kunnen worden meegenomen in opvolgende vergelijkende genetische analyses.

(Hennie Rossel, maart, 2017)